

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการ
อบรมเลี้ยงดูเด็ก สื่อสิ่งพิมพ์ การให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง และการวิเคราะห์เนื้อหา
ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1. การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

- 1.1 ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
- 1.2 ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
- 1.3 ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
- 1.4 พัฒนาการด้านต่างๆของเด็กปฐมวัย

ตอนที่ 2. การให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง

- 2.1 ความสำคัญของการให้ความรู้ผู้ปกครอง
- 2.2 บทบาทสำคัญของผู้ปกครอง
- 2.3 หลักการและแนวคิดในการให้การศึกษแก่ผู้ปกครอง

ตอนที่ 3. สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา

- 3.1 หน้าที่ของสื่อมวลชนในการพัฒนาสังคม
- 3.2 ความหมายและประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์
- 3.3 บทบาทของสื่อสิ่งพิมพ์
- 3.4 ความหมายและประเภทของนิตยสาร
- 3.5 บทบาทของนิตยสาร

ตอนที่ 4. การวิเคราะห์เนื้อหา

- 4.1 ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา
- 4.2 วิธีวิเคราะห์เนื้อหา
- 4.3 การกำหนดหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์สิ่งพิมพ์
- 4.4 ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

ตอนที่ 1 การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

1.1 ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

การสร้างเด็กให้เจริญเติบโตทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตจำเป็นต้องอาศัยวิธีการอบรมเลี้ยงดู และดำเนินมาตั้งแต่เด็กยังเล็กต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ พุทธทาสภิกขุ (2531) กล่าวว่า เด็กเป็นผู้สร้างโลกในอนาคตโดยการสร้างเด็กหรือผ่านทางเด็กแล้วเด็กจะเป็นผู้สร้างโลก จงสร้างเด็กให้ดีให้เหมาะสมสำหรับที่จะไปสร้างโลกให้ถูกต้องงดงาม

มีผู้ให้ความหมายของ การอบรมเลี้ยงดูเด็กไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้ กรมประชาสงเคราะห์ (2524) ได้อธิบายความหมายของการอบรมเลี้ยงดูว่า การอบรม (discipline) หมายถึง การแนะนำสั่งสอนและอบรมฝึกฝนให้เด็กประพฤติดี มีระเบียบวินัย รู้จักควบคุมตนเอง มีความรับผิดชอบ รู้ตัว รู้ชั่ว รู้ควร รู้ไม่ควร และการเลี้ยงดู (care) หมายถึง การดูแลเพื่อสนองความต้องการ (needs) ของเด็กทั้งทางกายและทางใจ โดยมุ่งให้เด็กมีสุขภาพที่ร่างกายแข็งแรง ทุกระบบ ไม่มีโรค ไม่มีควมพิการ มีอารมณ์แจ่มใส อุบนิสัยดี ใจคอหนักแน่น สติปัญญาเฉลียวฉลาดและมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น

ศรีสกุล จารุจินดา (2528) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กแบ่งออกเป็น 2 ทาง คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูเด็กทางกาย หมายถึง การให้อาหารที่มีคุณค่าและเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย การดูแลสุขภาพทางกายของเด็กให้แข็งแรงสมบูรณ์ การระมัดระวังอุบัติเหตุ

2. การอบรมเลี้ยงดูเด็กทางใจ หมายถึง การให้ความรัก ความเอาใจใส่ การเลี้ยงดูเด็กด้วยท่าทีที่นุ่มนวล การเลี้ยงดูที่ไม่ตามใจหรือเข้มงวดจนเกินไป

หน่วยศึกษานิเทศก์ (2522) ได้อธิบายถึงการอบรมเลี้ยงดูเด็กว่าการอบรมเลี้ยงดูเด็กคือ การส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทุกด้าน เช่น ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์-จิตใจ และด้านสติปัญญา เพื่อให้เด็กพร้อมที่จะดำเนินชีวิตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในภายหน้า ซึ่งสอดคล้องกับ นิภา ทองไทย (2525) ที่ได้ให้ความหมายการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยว่าหมายถึง การให้ความเอาใจใส่ดูแลต่อเด็กปฐมวัยในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ

- 1) ด้านโภชนาการ ได้แก่ การให้นมแม่ทารก การให้อาหารแก่เด็กเล็ก และการให้อาหารเสริมแก่ทารกและเด็กเล็ก
- 2) การป้องกันรักษาโรคเด็กและการบำรุงรักษาฟัน
- 3) การรักษาความสะอาดของร่างกายและเครื่องนุ่งห่มสำหรับเด็ก
- 4) การส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่างๆ ของเด็กก่อนวัยเรียน ได้แก่ พัฒนาการทางด้านร่างกาย ภาษา อารมณ์ สังคม สติปัญญา บุคลิกภาพและการฝึกหัดให้เด็กมีความรับผิดชอบ ฟังตนเองได้ และมีระเบียบวินัย

ส่วน ยายใจ จุลพงษ์ (2524) ได้อธิบายไว้ว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง การบำรุงรักษาเด็กให้มีชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัย คือ การที่พ่อแม่ ผู้ปกครองได้ผูกสัมพันธ์กับเด็กคอยให้การดูแลรักษาคุ้มครอง ให้ความรัก ความอบอุ่น ให้ความแนะนำสั่งสอนและให้ความช่วยเหลืออื่นๆ เพื่อให้เด็กได้มีชีวิตอยู่และเจริญเติบโตขึ้นเป็นสมาชิกของสังคมตามลักษณะที่ผู้อบรมเลี้ยงดูมุ่งหวัง

สำหรับความหมายของการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ ดวงเดือน พันธุนาวิน และคณะ (2528) ได้ให้ไว้ หมายถึง การที่ผู้ใกล้ชิดเด็กมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับเด็ก ทั้งทางด้านคำพูดและการกระทำ ซึ่งเป็นการสื่อความหมายต่อเด็กทั้งทางด้านความรู้สึกและอารมณ์ของผู้กระทำ ตลอดจนเป็นทางให้ผู้เลี้ยงดูสามารถจะให้รางวัลและลงโทษเด็กได้ นอกจากนั้นยังเป็นรอกาสาให้เด็กได้ดูแบบอย่างการกระทำของผู้เลี้ยงดูตนด้วย

จากความหมายต่างๆที่ได้มีผู้ให้ไว้ อาจสรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง การเลี้ยงดูเด็กให้มีสุขภาพกายแข็งแรงสมบูรณ์ และมีสุขภาพจิตที่ดี สมบูรณ์มั่นคง ด้วยการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ตลอดจนอบรมสั่งสอนให้เด็กเป็นคนดี มีระเบียบวินัย มีความประพฤติที่ดีงาม

1.2 ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

การที่เด็กจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีคุณภาพและเป็นบุคคลที่มีประโยชน์ต่อสังคมได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยการอบรมเลี้ยงดูที่มีคุณภาพ ซึ่งมาจากรากฐานแห่งความรักและความเข้าใจระหว่างเด็กกับผู้เลี้ยงดู ทําให้เด็กเจริญเติบโตและพัฒนาขึ้นเป็นบุคคลที่มีคุณค่าในสังคมได้ การอบรมเลี้ยงดูเด็กจึงต้องอาศัยบุคคลที่มีความรู้และมีความพร้อม จึงจะทําให้เด็กมีคุณภาพและสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติได้ ทิศนา แจมมณี และคณะ (2535) ได้ทําการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา เรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทยพบว่า ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย สามารถประมวลได้ 10 แบบ ดังนี้

1. การให้อิสระเชิงควบคุม คือ การเลี้ยงดูโดยให้อิสระแก่เด็ก เริ่มตั้งแต่ให้อิสระในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเอง ำให้เด็กช่วยตนเอง แต่ผู้ใหญ่จะควบคุมดูแลอยู่ห่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยของเด็ก เช่น ำให้เด็กเลือกอาหาร เครื่องแต่งตัว รับประทานอาหารเอง อาบน้ำเอง ำให้เด็กมีอิสระในการเล่น

2. การควบคุมเชิงละเลย คือ ผู้ใหญ่จะคอยควบคุมดูแลให้เด็กกินอยู่หลับนอน โดยเด็กอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ แต่การควบคุมของผู้ใหญ่ไม่เป็นการควบคุมตลอดกระบวนการ การควบคุมของผู้ใหญ่ไม่คงเส้นคงวาขึ้นกับอารมณ์ของผู้ใหญ่

3. การยอมรับแบบไม่แสดงออก คือ การที่ผู้ใหญ่ให้การยอมรับเด็กโดยไม่แสดงออกอย่างชัดเจนทางพฤติกรรม

4. การเป็นแบบอย่าง คือ การที่เด็กเรียนรู้จากการเลียนแบบพฤติกรรมผู้ใหญ่ ซึ่งมีทั้งพฤติกรรมทางบวก และพฤติกรรมทางลบ
5. การทำให้เด็กสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและร่วมสถานการณ์แล้ว เกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติ คือ เด็กได้เรียนรู้จากการสัมผัสและสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่เป็นบุคคล สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางจิตวิญญาณและสภาพแวดล้อมทางวัตถุ ตลอดจนสื่อต่างๆ
6. การใช้พฤติกรรมทางวาทะอย่างมากและแสดงเหตุผลน้อย ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก คือ การที่ผู้ใหญ่มักใช้พฤติกรรมทางวาทะโดยการบอก การตอบคำถาม การออกคำสั่ง การห้าม การตักเตือน การหลอก การขู่และดูค่า และการเสริมแรง แต่วิธีการพูดของผู้ใหญ่มีการชี้แจงเหตุผลน้อย
7. การใช้อำนาจในการอบรมเลี้ยงดู คือ ผู้ใหญ่จะใช้อำนาจทั้งทางวาทะและท่าทางเมื่อเด็กทำสิ่งใดที่ผู้ใหญ่ไม่พอใจ ผู้ใหญ่จะดูค่าหรือลงโทษเด็กด้วยการตีหรือตรางวัล การใช้อำนาจของผู้ใหญ่ขึ้นอยู่กับอารมณ์
8. การไม่คงเส้นคงวา ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก คือ ผู้ใหญ่แสดงพฤติกรรมทั้งทางวาทะ และการกระทำไม่คงเส้นคงวา ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ใหญ่ ถ้าอารมณ์ดีจะแสดงออกอย่างหนึ่งแต่ถ้าอารมณ์ไม่ดีก็จะแสดงออกอีกแบบหนึ่ง
9. การมีผู้ดูแลเลี้ยงดูเด็กหลายคน คือ ลักษณะที่เป็นครอบครัวขยาย นอกจากพ่อแม่ที่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กแล้ว ยังมีญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ด้วย เช่น ยาย หรือป้า ที่มีส่วนในการอบรมเลี้ยงดู พี่ที่มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูน้อง นอกจากนั้นบางครั้งเพื่อนบ้านก็ให้ความช่วยเหลือในเรื่องนี้ด้วย
10. พ่อแม่สนองตอบความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัยวุฒิภาวะและเพศของเด็กคือ ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่จะแตกต่างกันไปตามตัวแปรดังกล่าว เช่น การกอดรัดสัมผัสทางกายอย่างใกล้ชิดกับเด็กเล็ก ๆ เมื่อเด็กอายุมากขึ้นพ่อแม่จะแสดงความรักด้วยการกอด และสัมผัสทางกายน้อยลง แต่เปลี่ยนเป็นการใช้คำพูดและแสดงความรู้สึกห่วงใยแทน เมื่อเด็กเริ่มโตขึ้นพ่อแม่จะใช้การลงโทษทางกาย อดยวาทะ ใช้เหตุผลร่วมด้วยหรือไม่ใช้เหตุผลเลย สำหรับเด็กหญิงพ่อแม่จะสอนให้ระมัดระวังกิจกรรมารยาท ฝึกให้ช่วยเหลืองานบ้าน

ในขณะที่เด็กชายจะได้รับการปลูกฝังให้ทำตัวเป็นผู้ที่เข้มแข็ง อดทน และช่วยงาน
งานไร่นา เป็นต้น

Roe and Siegelmen (1963 อ้างถึงใน สุณีย์ บรรจง, 2535)
ได้แบ่งลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 6 แบบ ได้แก่

1) แบบทนุถนอม (Protective) เป็นวิธีการอบรมเลี้ยงดูที่
พ่อแม่เอาใจใส่ต่อเด็กเป็นพิเศษ ยอมตามใจ ให้สิทธิพิเศษ และคอยทำทุกอย่างให้

2) แบบเข้มงวดกวดขัน (Demanding) เป็นการอบรมเลี้ยงดู
ที่พ่อแม่คอยสอดส่องให้ลูกทำตามคำสั่งของตนอย่างเคร่งครัด ถ้าหากลูกทำในสิ่งที่
นอกเหนือจากคำสั่งก็จะถูกลงโทษทันที

3) แบบปล่อยปละละเลย (Rejecting) เป็นการอบรม
เลี้ยงดูแบบที่พ่อแม่จะไม่เอาใจใส่ต่อสวัสดิภาพของเด็ก ทำตนเป็นศัตรูกับเด็ก
อย่างเปิดเผย แสดงความโกรธและเกลียดออกมาอย่างชัดเจน

4) แบบเพิกเฉย (Neglecting) เป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบ
ที่พ่อแม่ไม่ยินดียินร้ายต่อพฤติกรรมของเด็ก ไม่ดูแลว่ากล่าวตักเตือนเมื่อทำผิด หรือ
ไม่มีการแสดงความยินดี เมื่อเด็กประพฤติในสิ่งที่ดี

5) แบบตามสบาย (Casual) เป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบให้
เสรีภาพแก่เด็กให้ทำอะไรได้ตามสบาย แต่ถ้าลูกทำไม่ถูกต้องก็ให้คำแนะนำอบรม
ตักเตือน ตามควรแก่โอกาส

6) แบบให้ความรัก (Loving) เป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบที่
พ่อแม่คอยให้การอบรมตักเตือนบนพื้นฐานของความรัก ซึ่งแจ้งเหตุผล อธิบายให้เด็ก
เข้าใจถึงสาเหตุของการทำโทษหรือการยกย่องชมเชย

ประนอม รอดคำดี (2530) ได้กล่าวถึงการอบรมเลี้ยงดู
เด็กว่ามี 3 แบบ คือ

1. แบบอัตตาธิปไตย (Authoritarian) คือ การเลี้ยงดู
แบบพ่อแม่เป็นใหญ่ ถ้าความต้องการของเด็กเป็นสิ่งที่พ่อแม่ไม่เห็นด้วยก็ไม่ได้รับ
การตอบสนอง พ่อแม่จะไม่แสดงความรักใคร่ให้เด็กเห็น การเลี้ยงดูแบบนี้จะทำ
าให้เด็กขาดความอบอุ่น ขาดความคิดริเริ่ม ขาดความมั่นใจในตนเองแต่อาจจะพอ
เข้ากับสังคมได้เพราะจะเป็นคนสารรวม ไม่กล้าฝ่าฝืนกฎระเบียบ เคารพเชื่อฟังผู้
อาวุโส แต่เพราะเก็บกดความไม่พอใจไว้มากจึงมีแนวโน้มที่จะมีความผิดปกติทาง
จิตประสาทได้

2. แบบตามใจฉัน (Laissez - Faire) คือ การอบรม
เลี้ยงดูที่ไม่มีความสม่ำเสมออันระเบียบวินัย บางครั้งตามใจ บางครั้งใช้อำนาจ
รุนแรง พ่อแม่มักถือคติ "เด็กจะดีจะชั่วอยู่ที่ตัวเอง" เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดู
แบบนี้จะมองโลกในแง่ร้าย ไม่ไว้วางใจผู้อื่น ขาดเพื่อนตาย บางครั้งแสดงละคร
เสแสร้งได้หลายแบบ

3. แบบเสรีประชาธิปไตย (Democratic) คือ การอบรม
เลี้ยงดูเด็กที่พ่อแม่ มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การตัดสินใจในครอบครัวเกิด
จากการตกลงเห็นชอบของสมาชิกทุกคน พ่อแม่ให้โอกาสเด็กหัดคิดริเริ่ม ตัดสินใจ
ทำทุกอย่างด้วยตัวเอง เด็กได้รับการเอาใจใส่สม่ำเสมอทั้งด้านร่างกายและจิตใจ
จึงเติบโตเป็นคนมีคุณภาพ มีสุขภาพดี มีความมั่นคงทางอารมณ์ ฟังตนเองได้และ
บำเพ็ญตนเป็นพลเมืองดี

ส่วน เลขา ปิยะอัจฉริยะ (2530) จำแนก ลักษณะการอบรม เลี้ยงดูเด็กออกเป็น 5 แบบ คือ

1. การเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน หมายถึง การเลี้ยงดูที่ทำให้ความเป็นกันเองกับเด็ก และแสดงให้เด็กเห็นว่าผู้เลี้ยงดูรักและหวังดีต่อเด็ก ทั้งยอมรับและยกย่องเด็กในโอกาสอันควร เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน สามารถต้านทานอคติหันต่อสิ่งชั่วร้ายมาได้ รู้จักยอมรับและสารภาพผิด และควบคุมตนเองได้ดี
2. การเลี้ยงดูแบบควบคุม การเลี้ยงดูแบบนี้มี 2 ลักษณะคือ ควบคุมมาก กับ ควบคุมน้อย แบบควบคุมมากคือ ผู้เลี้ยงดูจะบังคับให้เด็กทำตาม โดยการตรวจตรา ฐู่งเชิง เมื่อเด็กไม่ปฏิบัติตามก็จะลงโทษ ส่วนแบบควบคุมน้อยคือ ผู้เลี้ยงดูให้อิสระแก่เด็กมาก ตามใจ ไม่สนใจและไม่ลงโทษ เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบรักมากในขณะที่เดียวกันก็ควบคุมมากจะเป็นเด็กที่ชอบพึ่งพาผู้อื่นเสมอ ขาดความคิดสร้างสรรค์ ส่วนเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบรักมากแต่ควบคุมน้อยจะมีความเป็นตัวของตัวเอง ให้ความร่วมมือกับผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบ ในทางตรงข้ามเด็กที่ได้รับการรักน้อยไม่ว่าจะถูกควบคุมมากหรือน้อย จะมีลักษณะก้าวร้าวมาก ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนได้
3. การเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล หมายถึง การเลี้ยงดูที่ผู้เลี้ยงดูหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ในการลงโทษหรือให้รางวัลกระทำของเด็ก การให้รางวัลและการลงโทษเป็นไปโดยสม่ำเสมอเหมาะสมกับปริมาณการกระทำของเด็ก ผู้เลี้ยงดูอธิบายชี้แนะผลดีผลเสียที่เกิดจากการกระทำของเด็ก ผู้เลี้ยงดูใช้เหตุผลแทนการใช้อำนาจข่มขู่ การเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลนี้ เด็กจะรู้สึกถึงความรัก ความหวังดีที่ผู้เลี้ยงดูมีต่อตน
4. การเลี้ยงดูแบบลงโทษ การลงโทษมี 2 วิธี คือ การลงโทษทางใจ เช่น การชี้ว่าจากสาว การแสดงความไม่พอใจ การแสดงความรู้สึกผิดหวังหรือเสียใจที่เด็กกระทำผิด หรือการทำสีหน้าท่าทางเพิกเฉยไม่สนใจใยดีกับเด็ก นอกจากนี้ยังรวมถึงการตัดสิทธิบางประการที่เด็กเคยได้รับ เด็กที่ถูกลงโทษทางกายจะได้รับพฤติกรรมที่มีความรุนแรง ถ้าเป็นการลงโทษที่เด็กไม่ทราบเหตุผล

จะยิ่งทำให้เด็กได้แบบอย่างที่ไม่ดี ส่วนเด็กที่ถูกลงโทษทางใจจะได้รับการว่ากล่าว ตักเตือน ทำให้เด็กได้รับความรู้ มีเหตุผลเชิงจริยธรรม

5. การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบผสมผสาน ครอบน้าหลักการเลี้ยงดูแบบควบคุมน้อย การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และผลการเลี้ยงดูแบบลงโทษทางใจมาผสมผสานกัน การเลี้ยงดูลักษณะนี้จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางจริยธรรมได้อย่างดีที่สุด

ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กมีหลายแบบ เป็นหน้าที่ของผู้อบรมเลี้ยงดูเด็กที่จะเลือกลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างบุคลิกภาพและพฤติกรรมของเด็กในอนาคต พ่อแม่ ผู้ปกครองควรที่จะเลือกวิธีการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสมกับเด็กแต่ละคนเพื่อให้เด็กได้มีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย และมีคุณลักษณะที่ดี พร้อมทั้งจะสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติต่อไป

1.3 ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

มีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่สามารถให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่เป็นแพทย์ นักวิชาการ นักการศึกษา นักจิตวิทยาหรือ นักสังคมสงเคราะห์ เนื่องจากกลุ่มบุคคลดังกล่าวได้ศึกษาค้นคว้า ทดลอง จนกระทั่งได้ข้อมูลเป็นที่น่าเชื่อถือสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลดีกับเด็กได้ มีนักจิตวิทยาหลายท่านได้ให้ ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เช่น

Freud (1951) ได้เน้นถึงความสำคัญของการปลุกฝังบุคลิกภาพในวัยเด็กเล็ก ในช่วง 1 - 5 ปีแรกของชีวิต ว่าเป็นช่วงที่มีความสำคัญที่สุดของการพัฒนาบุคลิกภาพ การอบรมเลี้ยงดูเด็กและการกระทำตัวอย่างแก่เด็กเป็นสิ่งสำคัญมาก และเมื่อผ่านพ้นวัยทารกมา บุคลิกภาพของคนได้พัฒนาขึ้นพื้นฐานและโครงสร้างเรียบร้อยแล้ว พรอียดได้แบ่งขั้นตอนของการพัฒนาบุคลิกภาพออกเป็นขั้น ๆ ดังต่อไปนี้

ขั้นความพอใจอยู่ที่บริเวณปาก (Oral Stage) เป็นขั้นตอนของการพัฒนาบุคลิกภาพของทารกตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 1 ปี ทารกเริ่มรู้จักคลุกกับสิ่งแวดล้อมโดยการสัมผัสทางปากการดูด กิน แทะ อม เมื่อทารกหิวหรือไม่สบายจะส่งเสียงร้อง เมื่อได้ดูดนมทารกจะเงียบเสียงลงทันที ถ้าการพัฒนาขั้นนี้ได้รับการตอบสนอง ทารกก็จะเคลื่อนความสนใจไปสู่พัฒนาการขั้นต่อไป

ขั้นความพอใจอยู่ที่บริเวณทวารหนัก (Anal Stage) เป็นระยะพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กวัย 1 ถึง 3 ปี ในช่วงนี้พ่อแม่มักจะพิถีพิถันกับการฝึกให้เด็กรู้จักขับถ่าย การขับถ่ายของเด็กควรเป็นไปโดยที่เด็กพอใจ ไม่มีความรู้สึกขัดแย้ง และเมื่อเด็กเรียนรู้ที่จะขับถ่ายได้ด้วยตนเองแล้ว บิดา มารดา ก็สามารถที่จะอบรมเด็กเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม และของครอบครัวได้

ขั้นความพอใจอยู่ที่บริเวณอวัยวะเพศ (Phallic Stage)

เป็นระยะพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กวัย 3 ถึง 5 ปี เด็กมีความสนใจและความ
 อยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับสภาพร่างกายซึ่งแตกต่างกันไปตามเพศ ช่วงนี้เป็นช่วงที่มี
 ความสำคัญ ที่จะได้เรียนรู้ถึงบทบาททางเพศของตน ความรักและความอบอุ่นที่
 เด็กได้รับจากบิดามารดาต้องมีพฤติกรรมที่ดีเพียงพอที่จะเป็นแบบอย่างให้แก่เด็ก
 เพราะเด็กวัยนี้จะเลียนแบบบทบาทและพฤติกรรมของบิดามารดา Boley (1975)
 กล่าวถึง การเลียนแบบพฤติกรรมของเด็กปฐมวัยว่า มีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรม
 เลียนแบบบิดามารดา แบบแผนของบิดามารดาจะกลายเป็นแบบแผนของเด็กใน
 การแสวงหาเพื่อทำตัวเลียนแบบ พฤติกรรมดังกล่าวถือเป็นพัฒนาการด้าน
 บุคลิกภาพที่สำคัญ

พัฒนาการทางบุคลิกภาพของ Erikson (อ้างถึงใน ประพนอม
 รอดคำดี, 2531) แสดงให้เห็นพัฒนาการด้านบุคลิกภาพของเด็กในวัยต่าง ๆ
 ดังต่อไปนี้

วัยทารก ตั้งแต่แรกเกิดถึง 1 ขวบ กำลังอยู่ในระหว่าง
 การเรียนรู้ที่จะพัฒนาความรู้สึกไว้วางใจ (sense of trust) คือ ความรู้สึก
 ไว้วางใจในผู้อื่นที่ให้ความอบอุ่น ให้อาหาร ดูแลเมื่อเขาไม่สบาย ถ้าผู้เลี้ยงดู
 ปฏิบัติต่อเขาอย่างอบอุ่นนุ่มนวลสม่ำเสมอ เขาก็จะพัฒนาความรู้สึกไว้วางใจ แต่
 ถ้าการเลี้ยงดูเป็นแบบปล่อยปละละเลยให้เขาหิว ให้นมผิดเวลา ไม่เคยโอบอุ้ม
 ไม่เอาใจใส่ยอมทำให้ทารกเกิดความรู้สึกไม่ไว้วางใจ (sense of mistrust)

วัยเตาะแตะ 1 ถึง 3 ขวบ เด็กกำลังจะพัฒนาความรู้สึก
 เป็นตัวของตัวเอง (sense of autonomy) สามารถช่วยตัวเองได้มากขึ้น
 ระยะนี้เด็กจะใกล้ชิดผู้ใหญ่บ่อยลง ควรให้กำลังใจ ให้ออกแสดงฝีมือการช่วย
 ตนเอง ถ้าเด็กมีความล้มเหลวในการเป็นตัวของตัวเอง จะฝังใจในความรู้สึกว่า
 ตัวเองไม่มีค่าเท่าคนอื่น ไม่เก่งเหมือนคนอื่น จะกลายเป็นคนขี้อาย

วัยก่อนเรียน 3 ถึง 6 ขวบ วัยนี้เด็กจะพัฒนาความคิด
 ริเริ่มสร้างสรรค์ (sense of initiative) เด็กพัฒนาทางสมองและความคิด
 ขึ้นถึงขั้นที่จะหาที่มาของตัวเอง และทำความเข้าใจกับสิ่งรอบข้าง โดยเรียนรู้จาก
 สมาชิกในครอบครัว ถ้าเด็กได้รับการสนับสนุนให้คิดหรือทำานสิ่งที่เหมาะสมก็จะ

พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น แต่ถ้าวเด็กถูกห้ามเขาก็จะโตขึ้นพร้อมกับความรู้สึกผิด (guilt) ทำให้ไม่กล้าคิดหรือทำอะไรเลย

Piaget (อ้างอิงใน ประไพพรรณ ภูมิวิไลสาร, 2530) ได้คิดค้นขั้นตอนของพัฒนาการทางด้านความคิดความเข้าใจของเด็กดังต่อไปนี้

1. ระยะแก้ปัญหาด้วยการกระทำ (sensorimotor period) ระยะนี้อยู่ในวัยทารกอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 ขวบ เด็กจะมีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากระบบประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ หู ตา จมูก ปาก และผิวหนัง เด็กจะมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีความสามารถใหม่ ๆ เกิดขึ้นเป็นลำดับ

2. ระยะการแก้ปัญหาด้วยการรับรู้และยังไม่รู้จักใช้เหตุผล (preoperational period) ระยะนี้อยู่ในช่วงอายุประมาณ 2 ถึง 7 ขวบ ระยะการแก้ปัญหาด้วยการรับรู้นี้ แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ระยะแรก เป็นระยะที่เด็กอยู่ในช่วงอายุ 2 ถึง 4 ขวบ ซึ่งเป็นระยะที่เด็กเริ่มมีความคิดที่มีเหตุผลเบื้องต้น โดยสามารถโยงความเกี่ยวพันระหว่างเหตุการณ์ 2 เหตุการณ์หรือมากกว่า มาเป็นเหตุเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน แต่ความมีเหตุผลของเด็กในระยะนี้อยู่ในขอบเขตที่จำกัดเพราะเด็กยังยึดตัวเองเป็นจุดศูนย์กลาง คือ ความคิดของตนจะเป็นใหญ่ที่สุดและมองไม่เห็นเหตุผลของคนอื่นเสีย

ระยะที่ 2 เป็นระยะแก้ปัญหาด้วยการรับรู้และยังไม่รู้จักการใช้เหตุผล อยู่ในช่วงอายุ 4 ถึง 7 ขวบ ระยะนี้เด็กจะมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆรอบตัวดีขึ้น รู้จักแยกประเภทและชนิดของสิ่งหรือวัตถุ เข้าใจความหมายของจำนวนเลข มีพัฒนาการด้านความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการอนุรักษ์ แต่ยังไม่รู้อย่างแจ่มชัด เริ่มรู้จักแบ่งพวกแบ่งชั้น และมีความสามารถในการโต้ตอบกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยใช้ความคิดเชิงรูปธรรม คือ การคิดในสิ่งที่เห็น

Hurlock (1965) ได้กล่าวถึง การอบรมเลี้ยงดูเด็กของพ่อแม่ว่า เด็กจะเลียนแบบพฤติกรรมของบุคคลในครอบครัว ซึ่งพ่อแม่จะเป็นแบบอย่างที่สำคัญที่สุดที่จะช่วยให้เด็กมีพฤติกรรมที่ถูกต้อง ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นต้นกำเนิดในการอบรมสั่งสอนเด็กให้มีความประพฤติที่ดีงาม

จากทฤษฎีและแนวคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีความรู้พัฒนาการก้าวไปเป็นลำดับเป็นสิ่งสำคัญมาก ครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บิดามารดาของเด็กมีความสำคัญต่อพัฒนาการและบุคลิกภาพของเด็ก โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยในช่วงตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ขวบ หากการอบรมเลี้ยงดูเป็นไปตามขั้นตอนที่ถูกต้องและเหมาะสมก็จะส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการขึ้นเรื่อย ๆ แต่ถ้าวเด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบขาด ๆ เกิน ๆ ก็มีผลเสียต่อพัฒนาการของเด็กเช่นเดียวกัน ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูเด็กระยะตั้งแต่แรกเกิด ถึง 6 ขวบนี้ ผู้เลี้ยงดูควรรักษาความรัก ความเอาใจใส่ ส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทุกด้าน และตอบสนองความต้องการของเด็กอย่างเหมาะสม

1.4 พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัย

พัฒนาการของเด็กเกิดขึ้นเป็นระยะและเป็นขั้นตอน แต่ละช่วงอายุมีความหมายและมีความสำคัญแก่ชีวิต เพราะเป็นรากฐานของบุคคลเมื่อเติบโตขึ้นตามเวลาที่ผ่านไป

นิตยา คชภักดี (2530) กล่าวถึงพัฒนาการของเด็กช่วงอายุ 0 - 6 ปี ดังนี้

1. พัฒนาการทางกาย (Physical Development) คือ การเปลี่ยนแปลงความสามารถของระบบต่าง ๆ ในร่างกาย เช่น ระบบทางเดินอาหารระบบการหายใจ ระบบประสาทและกล้ามเนื้อ ระบบประสาทโดยเฉพาะสมองจะเติบโตและพัฒนาเร็วมาก ในช่วงแรกของชีวิตเพราะเซลล์ประสาทในสมองทารกเพิ่มขึ้นรวดเร็วในช่วง 6 เดือนแรกของการตั้งครรภ์และจำนวนเซลล์ที่เป็นเนื้อเยื่อสนับสนุนให้สมองเจริญเติบโตก็จะเพิ่มขึ้นในระยะขวบปีแรก
2. พัฒนาการด้านการรับรู้ (Perceptual development) คือการเปลี่ยนแปลงความสามารถในการรับสัมผัสในรูปแบบต่าง ๆ จากสิ่งเร้า พัฒนาการด้านนี้ขึ้นอยู่กับระบบอวัยวะรับสัมผัส ระบบประสาทที่สมบูรณ์ การตื่นตัวรับสัมผัส แรงจูงใจ ระดับเขาวนปัญญาและประสบการณ์ของเด็ก
3. พัฒนาการด้านปัญญา (Cognitive development) คือ การเปลี่ยนแปลงความสามารถด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งรอบตัวและความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับปรากฏการณ์และสิ่งต่าง ๆ ซึ่งทำให้บุคคลสามารถปรับตัว สร้างทักษะใหม่ร่วมกับความเข้าใจและทักษะเดิมในการแก้ปัญหา
4. พัฒนาการด้านภาษาและด้านสื่อความหมาย (Language and communication development) คือ การเปลี่ยนแปลงของความสามารถเกี่ยวกับการติดต่อระหว่างบุคคลกับผู้อื่น โดยผ่านกระบวนการรับรู้ แปลความตัดสินใจและแสดงออก ความสามารถด้านนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตภาษาและการสื่อความหมายเป็นเครื่องมือช่วยทำให้เกิดการเรียนรู้ การแสดงออกถึงความคิด ความรู้สึกและความต้องการของตน

5. พัฒนาการด้านอารมณ์ (Emotional development)

คือ การเปลี่ยนแปลงความสามารถในการเกิดอารมณ์หรือความรู้สึกลักษณะต่างๆ ตลอดจนการแสดงออกของอารมณ์ ซึ่งเห็นได้จากท่าทาง สีหน้า พฤติกรรม การสื่อความหมายด้วยคำพูด การเขียน การวาด

6. พัฒนาการด้านสังคม (Personal social

development) คือ การเปลี่ยนแปลงความสามารถในด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น และการดำรงตนในสังคม โดยสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่รอบตัวเด็กจะเป็นตัวกำหนดว่าเขาควรจะถูกเลี้ยงดูและอบรมอย่างไร

กล่าวได้ว่า พัฒนาการของเด็ก หมายถึง การเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ตั้งแต่เริ่มต้นปฏิสนธิในครรภ์มารดานั้นเอง พัฒนาการทางกายและจิตใจ ตลอดจนบุคลิกภาพของเด็กในช่วง 6 ขวบแรก มีความสำคัญต่อชีวิตในอนาคตเป็นอย่างมาก

ตอนที่ 2 การให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง

2.1 ความสำคัญของการให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง

ครอบครัว เป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่เด็กเข้าร่วมเป็นสมาชิก ครอบครัวจึงเป็นสิ่งแวดล้อมแห่งแรกที่สำคัญยิ่งต่อพัฒนาการของเด็กในทุก ๆ ด้าน และเนื่องจากเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมครอบครัวเกือบทั้งหมด พ่อแม่ ตลอดจนผู้ปกครองจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการให้ความรู้แก่เด็ก ถ้าจะนับเวลาของการเรียนรู้ที่เด็กได้รับจากพ่อแม่เปรียบเทียบกับครูจะพบว่าสัดส่วนในการเรียนรู้จากพ่อแม่มากกว่าครู ดังนั้นผู้ปกครองจึงมีส่วนสำคัญในการจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมให้แก่เด็ก ดังที่ Piaget (quoted in Maier, 1975) กล่าวว่าเด็กจะมีพัฒนาการทางสติปัญญาตั้งแต่แรกเกิด โดยโครงสร้างทางสติปัญญาจะเป็นไปตามขั้น โดยจะพัฒนาตามลำดับอายุ แต่อัตราการพัฒนาจะแตกต่างกันโดยความแตกต่างนี้มาจากสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ และสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อเด็ก คือ พ่อแม่ นั่นเอง

ฉันทนา ภาคบงกช (2531) กล่าวว่าผู้ปกครองเป็นบุคคลสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพราะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด สามารถที่จะตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็กอันได้แก่ ความต้องการในการดำรงชีวิตอยู่ ความต้องการด้านความรักและความอบอุ่น นอกจากนั้นเด็กยังได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมภายในครอบครัว พัฒนาการของเด็กจะเป็นไปอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับ การอบรมเลี้ยงดูจากที่บ้านเป็นสำคัญ

เมื่อคุณภาพของเด็กมีผลจากการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองเป็นอย่างมากเช่นนี้ การให้ความรู้แก่ผู้ปกครองจะช่วยพัฒนาเด็กและช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเด็ก ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับตัวเด็ก

2.2 บทบาทสำคัญของพ่อแม่และผู้ปกครอง

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 คำว่า

พ่อ หมายถึง ชายผู้ให้กำเนิดลูก

แม่ หมายถึง หญิงในฐานะที่เป็นผู้ให้กำเนิดลูก

พ่อแม่ หมายถึง ผู้ให้กำเนิดลูก

ผู้ปกครอง หมายถึง พ่อแม่หรือบุคคลอื่นอาจจะ เป็นญาติมิตรหรือผู้อื่นซึ่งพ่อแม่ไว้วางใจ ที่มีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูตลอดจนให้การศึกษแก่เด็ก

แม้ว่าพ่อแม่ ผู้ปกครอง จะตระหนักในหน้าที่สำคัญของตนในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยที่ไม่ทราบว่าตนควรเลี้ยงลูกอย่างไรให้ถูกวิธี

Gordon (quoted in Hoing, 1987) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมในการศึกษาเบื้องต้นของเด็ก ซึ่งมีความแตกต่างกันหลายระดับ ดังนี้

- 1) ผู้ปกครองในฐานะเป็นผู้ชม
- 2) ผู้ปกครองในฐานะที่เป็นที่พึ่ง
- 3) ผู้ปกครองในฐานะที่เป็นครู
- 4) ผู้ปกครองในฐานะที่เป็นผู้ช่วยเหลือ
- 5) ผู้ปกครองในฐานะที่เป็นผู้สนับสนุนในการจัดหาอุปกรณ์
- 6) ผู้ปกครองในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจของเด็ก

Hoing (1987) กล่าวถึง บทบาทของพ่อแม่ และผู้ปกครองในการส่งเสริมลูกของตนไว้ดังนี้

- 1) ผู้ปกครองจะต้องรู้ว่า ตนเองเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในการช่วยให้เด็กพัฒนา เป็นผู้มีบทบาทในการช่วยให้เด็กรู้จักตนเอง รู้ความสนใจ มีความสามารถในการแสดงออกและการรับฟังด้วยการทำให้ของเล่น ผูกการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าอย่างเหมาะสม ผู้ปกครองต้องรู้จักเลือกของเล่นและของใช้ที่เหมาะสมให้กับเด็กจะช่วยเด็กในการพัฒนาความสามารถได้มาก

2) ผู้ปกครองจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กแต่ละช่วงวัย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ ด้านของเด็กและเห็นความสำคัญของพัฒนาการมากขึ้น

3) ผู้ปกครองต้องการเครื่องมือทางภาษา เป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งในการที่ผู้ปกครองต้องสื่อสารทางภาษากับเด็กที่ยังไม่รู้ภาษามากนัก เครื่องมือสื่อสารทางภาษาจะช่วยในการเรียนรู้ของเด็ก

4) บ้านเป็นแหล่งประสบการณ์ที่สำคัญของเด็ก ผู้ปกครองจะต้องรู้ถึงประโยชน์ของการจัดกิจกรรมประจำวันในบ้านให้แก่เด็ก ใช้เป็นแหล่งกระตุ้นการเรียนรู้และให้เด็กได้มีโอกาสแก้ปัญหา รวมทั้งเป็นการให้ประสบการณ์ทางสังคม

5) ทักษะในการสังเกตทำให้ผู้ปกครองมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้ปกครองจะต้องรู้จักสังเกตการเจริญเติบโตของเด็กในทุก ๆ ด้านจะทำให้เข้าใจเด็กมากขึ้น และเป็นแนวทางในการช่วยเหลือหรือส่งเสริมเด็กให้พัฒนาต่อไป

ส่วนนักการศึกษาของไทยนั้น อารี รังสินันท์ (2524) กล่าวว่า ผู้ปกครองมีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กในด้านต่อไปนี้ คือ

- 1) การตอบสนองความต้องการทางเสรีวิทยา
- 2) การตอบสนองความต้องการของเด็กทางจิตวิทยา
- 3) การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคม
- 4) การปลูกฝังคุณลักษณะที่ดี ให้แก่เด็ก
- 5) การอบรมมารยาทของสังคม
- 6) การปลูกฝังเจตคติที่ถูกต้องให้แก่บุตร
- 7) การส่งเสริมความสนใจของเด็ก
- 8) การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา

ครอบครัวมีหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรจนกว่าจะเจริญเติบโตบรรลุนิติภาวะและหาเลี้ยงชีวิตได้ รวมทั้งให้ความคุ้มครองป้องกันอันตรายต่าง ๆ เมื่อเด็กต้องอยู่ในสภาวะที่ยังดูแลช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ คือ ความอบอุ่นที่ได้จากครอบครัว ความรัก การมีสุขภาพอนามัยดี ได้รับอาหารที่ดีและเพียงพอ ดังที่ นลองรัฐ อินทรีย์ (2528) กล่าวว่า การเจริญเติบโตของเด็กทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของครอบครัว เด็กได้รับการอบรมในเรื่องภาษา ความเชื่อถือ ค่าของความนิยม รวมทั้งความคิดในเรื่องการรักษาสุขภาพอนามัย ขนบธรรมเนียมประเพณี เด็กส่วนได้รับจากการอบรมเลี้ยงดูทั้งสิ้น เช่นเดียวกับ Hostler (1969 อ้างถึงใน จันทน์กฤษณา สุขสวัสดิ์, 2535) ซึ่งได้กล่าวถึง การเลี้ยงดูของบิดามารดาที่มีต่อเด็กว่า หากเด็กคนใดไม่มีมารดาให้การอบรมเลี้ยงดู เด็กคนนั้นจะเจริญเติบโตได้ไม่เต็มที่ในด้านที่เกี่ยวกับ อารมณ์ สังคม และการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น เพราะมารดาเป็นเสมือนผู้ก่อตั้งสิ่งเหล่านี้ให้แก่เด็ก เด็กได้เรียนรู้ที่จะรักจากการพูดและการกระทำของมารดา ซึ่งถึงแม้ว่าเด็กขาดมารดาจะมีความสำเร็จในตนเองเท่ากับเด็กอื่น ๆ ที่มีมารดาอยู่ก็ตาม แต่มารดาย่อมเป็นผู้ที่เด็กต้องการและสำคัญต่อพัฒนาการของเด็กมาก ทั้งนี้สอดคล้องกับความคิดของ Mussen (1963) ที่มีต่อ การอบรมเลี้ยงดูในระยะต้นของชีวิตว่า ควรมีพื้นฐานในการให้ความรักและความอบอุ่นเป็นสำคัญ สภาพที่แวดล้อมเด็กและทัศนคติของบิดามารดาจะมีอิทธิพลต่อเด็ก โดยเฉพาะแบบแผนของครอบครัวและวิธีการอบรมเลี้ยงดูรวมทั้งพฤติกรรมที่บิดามารดาปฏิบัติต่อเด็ก มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการของเด็กโดยตรงทั้งสิ้น การเรียนรู้ทางสังคมครั้งแรกของเด็กจะเกิดขึ้นที่บ้าน จากการที่เด็กได้มีความสัมพันธ์กับสมาชิกภายในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผู้ที่เป็นมารดาของเขา ดังนั้นวิธีการอบรมเลี้ยงดูทารกของมารดาจึงมีผลต่อพฤติกรรม และความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจของทารกทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

Hurlock (1965) กล่าวถึงความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดามีต่อเด็กไว้ว่า เด็กเล็กจะเลียนแบบอย่างของพฤติกรรมของบุคคล

ที่อยู่ในครอบครัว ซึ่งบิดามารดาจะเป็นตัวแบบที่สำคัญที่สุดที่จะช่วยให้เด็กมีพฤติกรรมที่ถูกต้อง ดังนั้นครอบครัวจึงเป็นต้นกำเนิดในการอบรมสั่งสอนให้มีพฤติกรรมยอมรับตนเองหรือไม่ยอมรับตนเองจากการได้รับสิ่งเสริมแรงจากครอบครัว

Froebel (quoted in Willsand Stegeman, 1957) ผู้ตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กเล็กขึ้นเป็นครั้งแรก แสดงความคิดเห็นว่า เด็กทุกคนเกิดมาดี แต่สิ่งที่ทำให้เด็กไม่ดีคือ การไม่ได้รับการศึกษาที่ดีอย่างพอเพียงและขาดการดูแลเอาใจใส่จากบิดามารดา Montessori (quoted in Lillard, 1972) กล่าวว่า บิดามารดาเป็นบุคคลสำคัญต่อการเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

นอกจากนี้ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาต่อเด็กก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก บุปผา สุขรัตน์ปรีชา (2531) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ครอบครัวที่บิดามารดาเลี้ยงดูเด็กด้วยตนเอง ซึ่งหมายความว่าบิดามารดาไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้าน และเมื่อบิดากลับจากทำงานหรือในวันที่หยุดงาน ก็ช่วยกันเลี้ยงดูเอาใจใส่ต่อเด็กร่วมกัน เด็กจะมีความรู้สึกอบอุ่นใจ ครอบครัวในลักษณะเช่นนี้ บิดามารดากับเด็กจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมากที่สุด ถ้าบิดามารดารักและเลี้ยงดูเด็กอย่างถูกต้องและมีวิธีการที่ดีในการอบรมบ่มนิสัยให้แก่เด็ก เช่น ไม่ตามใจจนเกินไป ไม่ขัดใจโดยไม่จำเป็น ให้รางวัลตามความเหมาะสม ไม่ลงโทษจนเกินกว่าเหตุ พยายามอธิบายให้เด็กเข้าใจเหตุผลของการกระทำ หรือปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ฯลฯ บิดามารดาจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของเด็กได้เป็นอย่างมาก ในทางตรงกันข้าม ถ้าบิดามารดารักและตามใจเด็กมากเกินไปหรืออบรมสั่งสอนโดยใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล เช่น จะลงโทษเมื่ออยู่ในอารมณ์โกรธเต็มที่และลงโทษอย่างรุนแรงตามอารมณ์ขณะนั้น หรือแสดงกิริยาขบขันขอโทษต่อพฤติกรรมไม่พึงประสงค์บางประการเพราะกำลังมีอารมณ์ดี เป็นต้น และเมื่อเป็นเช่นนี้ บิดามารดาจะมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็ก

ครอบครัวที่ทั้งบิดามารดาต่างก็ออกไปทำงานนอกบ้าน แต่ทั้งบิดาและมารดายังคงใช้เวลาที่เหลือเป็นเวลานในการเลี้ยงดูเอาใจใส่ต่อเด็กมากที่สุด แม้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับในครอบครัวลักษณะนี้ จะมีน้อยกว่าครอบครัวในลักษณะแรก และพฤติกรรมของเด็กจะได้รับอิทธิพลมาจากผู้ที่เลี้ยงเด็กอยู่เป็นประจำในตอนกลางวันด้วย แต่บิดามารดาในครอบครัวลักษณะเช่นนี้ก็ยังมีอิทธิพลต่อการพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ หรือส่งเสริมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กอยู่เป็นอันมาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าพฤติกรรมที่บิดามารดาแสดงต่อเด็กนั้นจะเหมาะสมมากน้อยเพียงใด

ครอบครัวที่บิดามารดาไม่สนใจ หรือไม่ใช้เวลากับการพูดคุย หยอกล้อหรือเอาใจใส่ต่อการกระทำต่าง ๆ ของเด็ก หรือทั้งบิดามารดาต่างก็ทำงานนอกบ้านมากเกินไปจนแทบไม่มีเวลาได้พบหน้าเด็ก คงปล่อยให้เด็กอยู่กับญาติผู้ใหญ่หรืออยู่กับคนรับใช้เท่านั้น ครอบครัวลักษณะเช่นนี้ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับเด็กจะมีน้อยมากและบิดามารดาจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็ก ทั้งในทางที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์น้อยกว่าบุคคลอื่นที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก

จะเห็นได้ว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่น ๆ ภายในบ้านกับเด็กในครอบครัวที่มี ปู่ย่า ตายาย หรือคนรับใช้เป็นสมาชิกอยู่ด้วย เด็กปฐมวัยที่ยังไม่ถึงวัยเข้าโรงเรียนมักมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านี้มากกว่าบิดามารดา ซึ่งต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพราะเด็กจะอยู่กับบุคคลเหล่านี้ตลอดทั้งวัน และถ้าบิดามารดาไม่พยายามใกล้ชิดเด็กให้มาก เด็กก็จะได้รับอิทธิพลจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านี้ยิ่งขึ้น และมีอยู่จำนวนไม่น้อยที่เด็กอยู่ในความดูแลของ ปู่ย่า ตายาย ได้รับการเอาใจและตามใจมากเกินไป เหตุ จนทำให้เด็กมีนิสัยที่เอาแต่ใจตัว ขี้้อน หรือไม่ชอบช่วยตัวเอง นอกจากนี้ ในครอบครัวที่บิดามารดาทิ้งเด็กไว้ให้อยู่ในความดูแลของคนรับใช้มากเกินไป เด็กอาจมีพฤติกรรมบางอย่างหรือหลายอย่างใกล้เคียงกับคนรับใช้ เช่น ภาษาที่พูด และรสนิยมในการฟังรายการวิทยุที่คนรับใช้ชอบฟัง เป็นต้น

จากทฤษฎีของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาต่าง ๆ ดังกล่าว อาจสรุปได้ว่า ครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บิดามารดาของเด็กมีความสำคัญต่อ พัฒนาการและบุคลิกภาพของเด็ก ซึ่งสถาบันระหว่างชาติสำหรับการค้นคว้า เรื่องเด็ก ได้กล่าวสรุปความสำคัญของครอบครัวไว้ว่า ครอบครัวมีบทบาทสำคัญที่สุดต่อพัฒนาการ ทุกด้านของเด็ก กล่าวคือ เป็นทั้งแหล่งปลูกฝังลักษณะนิสัยและก่อพื้นฐานบุคลิกภาพ ให้แก่เด็กนับแต่เกิดรวมทั้ง เป็นแหล่งสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดพลังงูจาง คุณธรรม และค่านิยมต่าง ๆ ของสังคมแก่เด็กตราบกระทั่งจนเข้าเรียน ฉะนั้นการเรียนรู้และ ประสบการณ์ที่เด็กได้รับตลอดวัยต้น โดยเฉพาะจากการดูแล และอบรมของทางบ้าน จึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็กไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ (สถาบันระหว่างชาติ สำหรับการค้นคว้า เรื่องเด็ก, 2518)

2.3 หลักการและแนวคิดในการทำให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง

หลักการเรื่องการศึกษาแก่ผู้ปกครองนั้น Auerbach (1968) ได้ให้แนวคิดเชิงทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลัง การจัดการศึกษาสำหรับผู้ปกครอง ดังต่อไปนี้ คือ

- 1) ผู้ปกครองสามารถเรียนรู้ได้
 - 2) ผู้ปกครองมีความต้องการที่จะเรียนรู้
 - 3) ผู้ปกครองเรียนรู้ได้ดีที่สุดในเรื่องที่ตนสนใจ
 - 4) การเรียนรู้นั้นจะมีความหมายที่สุด ถ้าเนื้อหาสาระนั้น เป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประสบการณ์ใกล้ชิดตัวของผู้ปกครอง
 - 5) ผู้ปกครองจะเรียนรู้ได้ดีที่สุด ถ้ามีอิสระที่จะตอบสนองต่อ สถานการณ์ด้วยตัวของเขาเอง
 - 6) การศึกษาสำหรับผู้ปกครองเป็นเรื่องของการทำให้ ประสบการณ์ทางอารมณ์มากเท่า ๆ กับการทำให้ประสบการณ์ทางสติปัญญา
 - 7) ผู้ปกครองสามารถเรียนรู้จากกันและกันได้
 - 8) ผู้ปกครองแต่ละคนเรียนรู้ตามวิธีการของตน
- ส่วน Berger (1981 อ้างถึงใน อรรถชัย อุบลสวัสดิ์, 2535) ได้วิเคราะห์แนวคิดเชิงทฤษฎีและเชิงปรัชญาต่าง ๆ สรุปออกมาเป็นหลักการดังนี้
- 1) ผู้ปกครองมีแหล่งที่จะได้ความรู้และความคิดเกี่ยวกับการ อบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นอย่างดี
 - 2) ผู้ปกครองที่รักและยอมรับเด็กจะทำตามคำแนะนำ ชี้แจง ของผู้ทรงคุณวุฒิโดยเฉพาะในเรื่องการยอมรับลูกหลานของตนเองอย่างไม่มีเงื่อนไข
 - 3) ผู้ปกครองที่มีความรู้เรื่องพัฒนาการเด็ก สามารถเข้าใจ และแปลพฤติกรรมของเด็กออกมา ในทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติของผู้ปกครองต่อเด็ก ที่ถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น
 - 4) ผู้ปกครองที่มีความเข้าใจถึงผลของพฤติกรรมของผู้ปกครอง ที่มีต่อเด็กจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง เพื่อให้บรรลุผลที่พึงประสงค์

5) ผู้ปกครองที่เป็นนักแก้ปัญหาสามารถวิเคราะห์ปัญหาของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก สามารถหาข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์และสามารถวินิจฉัยตลอดจนประยุกต์เอาข้อมูลความรู้เหล่านั้นไปใช้แก้ปัญหาได้

6) ผู้ปกครองมีเทคนิคและทักษะที่จะจัดสภาพแวดล้อมภายในบ้านเพื่อให้เกิดการอบรมเลี้ยงดูเด็กและการดำเนินชีวิตในครอบครัวเป็นไปอย่างราบรื่น ปราศจากปัญหาทั้งปวง

7) ผู้ปกครองที่มีความเชื่อมั่นโดยธรรมชาติ จะมีความรู้สึกมั่นคงและสบายใจเกี่ยวกับตัวเองและมีความสามารถที่จะคิดหาในสิ่งที่ดีที่สุดเพื่อลูกหลานของตน

สำหรับวิธีการในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ปกครองนั้น Auerbach (1968) ได้เสนอวิธีการในการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครอง โดยใช้วิธีการต่อไปนี้

- 1) วิธีการสัมพันธ ได้แก่ การอภิปรายกลุ่ม การศึกษาและการอภิปราย การประชุมปฏิบัติการ และการแสดงบทบาทสมมติ
- 2) การใช้สื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือ วารสาร โทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ วิทยุ ภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว
- 3) การให้ความรู้แบบตัวต่อตัวโดยการออกไปเยี่ยมผู้ปกครองตามบ้านและพูดคุยด้วยอย่างไม่เป็นทางการ
- 4) ใช้วิธีผสม โดยนำเอาหลาย ๆ วิธีมาใช้ผสมผสานกันในการให้การศึกษาแก่ผู้ปกครองนั้นมีลักษณะเป็นการสื่อสารซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ประการดังนี้

1) แหล่งข่าวสาร (Source) คือ องค์การหรือสถาบันสื่อสาร ได้แก่ สำนักพิมพ์ สถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์

2) ข่าวสาร (Message) ได้แก่ เนื้อหาหรือความรู้ที่ถ่ายทอดออกไป

3) ผู้รับข่าวสาร (Receiver) คือบุคคลที่อยู่ปลายทางของช่องทางข่าวสาร ได้แก่ ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ ผู้อ่านนิตยสาร ผู้อ่านหนังสือ ผู้ชมภาพยนตร์ ผู้ชมรายการโทรทัศน์ ผู้ฟังรายการวิทยุ เป็นต้น (ฉันทนา ภาคบังกช, 2531)

ตอนที่ 3 สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา

3.1 หน้าที่ของสื่อมวลชนในการพัฒนาสังคม

หน้าที่ของสื่อมวลชนในประเทศที่กำลังพัฒนานั้น Schramm (1964 อ้างถึงใน อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโรมิต, 2529) กล่าวไว้ว่า สื่อมวลชนจะมีหน้าที่ต่อสังคมในลักษณะดังนี้

1. หน้าที่ในการให้ข่าวสาร (Informative Function) การที่จะทำให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเองและสังคมให้ดีขึ้น ประชาชนจะต้องได้รับข่าวสารในลักษณะที่สร้างบรรยากาศแห่งการพัฒนา ดังนั้นหน้าที่ของการสื่อสารที่สำคัญประการแรกก็คือ การเสนอข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาแก่ประชาชนได้แก่ วิถีชีวิตของสังคมที่พัฒนา เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเป็นไปของสังคม การเสนอข่าวสารในลักษณะนี้เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนสนใจต่อการพัฒนา ได้รับความรู้ได้เห็นสิ่งต่างๆ เพิ่มขึ้น สามารถเปรียบเทียบตัวเองและสังคมของตัวเองกับสังคมอื่น และคนในสังคมอื่นได้

2. หน้าที่ในการชักจูงใจ (Persuasive Function) หน้าที่ของการสื่อสารในประเทศที่กำลังพัฒนาอีกประการหนึ่ง คือ การชักจูงใจให้ประชาชนเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนและเข้าร่วมในโครงการพัฒนาอย่างจริงจัง

3. หน้าที่ในการให้ความรู้ (Education Function) ในการพัฒนาประเทศนั้น เมื่อประชาชนได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับความจำเป็นของการพัฒนาจนเกิดความรู้สึกกระตือรือร้น และตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนแล้ว สิ่งก็ตามมาก็คือทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีความรู้ความสามารถในการที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ นั่นคือทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีความรู้ความเข้าใจถึงบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของตนในสังคมใหม่ ทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีความสามารถในการที่จะใช้วิธีการใหม่ ๆ ในการผลิตผลผลิตทางการเกษตรหรือในการประกอบอาชีพของตน คำตอบก็คือรัฐบาลจะต้องให้ความรู้แก่ประชาชนทั้งประเทศในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ (Literacy) การเกษตร

(Agriculture) การสาธารณสุข (Health) และการช่าง (Mechanical and Electronic Skills) การสื่อสารโดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนสามารถที่จะทำหน้าที่ในการให้ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการปรับตัวของประชาชนให้เข้ากับการพัฒนาสังคมได้ โดยการให้ความรู้แก่ประชาชนทั้งในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ การปรับปรุงการกินอยู่ และการประกอบอาชีพ

สื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่ในการให้ความรู้แก่ประชาชนได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การให้ความรู้โดยตรงได้แก่ การใช้สื่อมวลชนสำหรับการศึกษานอกระบบ โดยทำหน้าที่เป็นวัสดุทัศนูปกรณ์ (Audio-visual aids) สำหรับชั้นเรียนเพื่อถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียน ประกอบการสอนของครู การให้ความรู้โดยตรงอีกลักษณะหนึ่งคือ การใช้สื่อมวลชนสำหรับการศึกษานอกระบบ (Nonformal Education) เป็นการทำหน้าที่แทนครู เพื่อถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชนเป้าหมายเฉพาะกลุ่มเพื่อพัฒนาความรู้ อาชีพ และความเป็นอยู่ของประชาชนเหล่านั้น เช่น สอนประชาชนที่พัวพันเข้าโรงเรียนให้สามารถอ่านออกเขียนได้ สอนวิชาชีพ สอนวิธีการใหม่ ๆ ทางการเกษตรเพื่อให้เกิดผลผลิตได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นและดีขึ้น สอนเรื่องสุขภาพอนามัยและการบริโภคเพื่อปกป้องประชาชนมีการกินที่อยู่ดีขึ้น การให้ความรู้โดยอ้อมเป็นการใช้สื่อมวลชนเพื่อให้เกิดการศึกษาทางอ้อม (Informal Education) แก่ประชาชนทั่วไป โดยสื่อมวลชนทำหน้าที่เสนอความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น การเมือง การทำมาหากิน เศรษฐกิจ สุขภาพ อนามัย ความรู้ทั่วไป เป็นต้น ซึ่งทำให้ประชาชนที่อ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ได้รับความรู้เหล่านั้นโดยอัตโนมัติ

ในด้านการพัฒนาสังคม บารุง สุขพรรณ (2526) ได้กล่าวว่า สื่อมวลชนมีบทบาทช่วยการพัฒนาสังคม ได้ 4 ประการ คือ

1. การพัฒนาทางการเมือง สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่ส่งข่าวสารจากรัฐบาลไปยังประชาชน และในทางอ้อมเดียวกันก็รับความคิดเห็นจากประชาชนเสนอขึ้นไปยังรัฐบาล ทำให้สามารถทราบความต้องการของประชาชนได้อย่างถูกต้อง ทำให้สร้างความเข้าใจอันดีต่อกันได้อย่างมาก

2. การพัฒนาทางการศึกษา สื่อมวลชนมีหน้าที่ที่จะต้องเสริมสร้าง
พุทธิปัญญา (Intellectual) ให้แก่สมาชิกของสังคม
3. การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สื่อมวลชนจะให้ความรู้เกี่ยวกับ
การผลิตใหม่ ๆ ตลอดจนช่องทางของอาชีพต่าง ๆ ทำให้คนสามารถปรับตัวเองให้
ก้าวหน้าอยู่เสมอ
4. การพัฒนาด้านสังคม สื่อมวลชนจะช่วยสื่อความหมายให้บุคคล
ในสังคมประสานสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นต่าง ๆ ระหว่างประชาชนในชนบทกับ
ประชาชนในเมืองให้เข้าใจถึงปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้ความ
ขัดแย้งและความตึงเครียดทางจิตใจและทางสังคมลดน้อยลง อีกทั้งยังสร้าง
ค่านิยมที่เหมาะสมกับปัจจุบันนี้ด้วย

3.2 ความหมายและประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์

สิ่งพิมพ์ ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 บัญญัติว่า "สิ่งพิมพ์" หมายความว่า สมุด แผ่นกระดาษ หรือวัตถุใด ๆ ที่พิมพ์ขึ้น รวมตลอดทั้งบทเพลง แผนที่ แผ่นผัง แผนภาพ ภาพวาด ภาพระบายสี ใบบประกาศ แผ่นเสียง หรือสิ่งอื่นใดอันมีลักษณะ เช่นเดียวกัน

สำหรับทางบรรณารักษศาสตร์ สิ่งพิมพ์ หมายถึง วัสดุตีพิมพ์ (printed materials) ได้แก่ สิ่งพิมพ์ที่รวบรวมเป็นเล่มจากการตีพิมพ์ จากเครื่องพิมพ์ เป็นวัสดุเพื่อการอ่านและการศึกษาค้นคว้าต่าง ๆ ที่ห้องสมุดได้รวบรวม จัดหา จัดเก็บเพื่อให้บริการในห้องสมุด เป็นวัสดุที่พิมพ์ด้วยกระดาษ มีรูปลักษณะต่าง ๆ กัน ได้แก่ หนังสือ (books) วารสาร (journals หรือ periodicals) หรือ นิตยสาร (magazines) หนังสือพิมพ์ (newspapers) จุลสาร (pamphlets) และกฤตภาค (clipping)

สื่อสิ่งพิมพ์เฉพาะกิจ หมายถึง สื่อสิ่งพิมพ์ทุกชนิดทุกประเภท ที่ใช้ในกิจการใดกิจการหนึ่ง เช่น ใช้เพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ หรือใช้เพื่อการศึกษาพัฒนา เป็นต้น ผู้ใช้สื่อเหล่านี้ ได้แก่ หน่วยงานทั้งราชการ รัฐวิสาหกิจ ธุรกิจและเอกชน สื่อที่จัดรวมเข้าเป็นสื่อสิ่งพิมพ์เฉพาะกิจ ได้แก่

1) หนังสือพิมพ์ 2) นิตยสารและวารสาร 3) หนังสือเล่ม 4) สิ่งพิมพ์ ในรูปแบบอื่น ๆ เช่น โปสเตอร์ ใบบลิว เอกสารแผ่นพับ จุลสาร และจดหมายข่าว เป็นต้น (สุรชัยธรรมมาราช, 2531)

สื่อสิ่งพิมพ์ในลักษณะพิเศษนี้ ครอบคลุมแล้วมักจะแจกฟรี ไม่มีจำหน่ายหรือวางขายในท้องตลาดแบบสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารและหนังสือเล่ม มีวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่แจกจ่ายเพื่องานเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เราพบเห็นมากที่สุดก็มักจะเป็นการเผยแพร่เพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น การแนะนำให้รู้จักหน่วยงาน แนะนำให้รู้จักสินค้าใหม่ หรือเพื่อการรณรงค์ใน

เรื่องต่างๆ เช่น รวมนมือรักษาความสะอาด รักษาสิ่งแวดล้อม วางแผนครอบครัว
 ปลูกคณนเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น านที่นี้จะขอกกล่าวถึง ประเภทของสิ่งพิมพ์
 เฉพาะกิจ ซึ่งนามาใช้งานงานวิจัย ซึ่งได้แก่

1. แผ่นพับ

1) แผ่นพับขนาดเล็ก (folders) เป็นแผ่นพับขนาด
 ประมาณ 4 นิ้ว คูณ 9 นิ้ว ส่วนมากจะพิมพ์ด้วยกระดาษค่อนข้างดี เป็นกระดาษ
 แผ่นเดียวกันแต่พับเป็นเล่มยาว มีความหนาตั้งแต่ 4 - 6 - 8 หน้า มีขนาดและ
 รูปแบบไม่ตายตัวบรรจุเนื้อหาสั้น ๆ กะทัดรัดตรงไปตรงมา สะดุดตาน่าอ่าน ส่วน
 มากมีวัตถุประสงค์เพื่อบอกข่าว ชักจูงใจ แนะนำ และเตือนความจำ ใช้เพื่อการ
 เผยแพร่โฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อการศึกษาแนะนำ ฯลฯ

2) แผ่นพับขนาดใหญ่ (broadsides) เป็นแผ่นพับ
 แต่มีขนาดใหญ่กว่าแบบแรกเพื่อดีงดูดความสนใจ และเพื่อให้รายละเอียดได้ดีกว่า

2. ใบปลิว

สิ่งพิมพ์ประเภทใบปลิว ส่วนมากจะเป็นแผ่นกระดาษขนาด
 กระดาษโรเนียวแผ่นเดียว บรรจุข้อความรายละเอียดไม่มากนัก เป็นสิ่งพิมพ์ที่นิยม
 ใช้ในการเผยแพร่เพื่อแจ้งข่าวสาร หรือชักจูงใจในกิจกรรมต่างๆ เช่น ขายสินค้า
 หรือชักจูงใจเพื่อผลทางการเมือง มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น

1) จดหมาย (letters) อาจแจกตามถนนหนทาง
 หรือสถานที่ทั่วไปก็ได้ การแจกจ่ายในลักษณะนี้บางทีก็เรียกว่า ใบปลิว (leaflets)
 ซึ่งเป็นกระดาษแผ่นเดียว แต่ใบปลิวมักจะมีวัตถุประสงค์ในการปลุกกระดมมวลชนใน
 ทางการเมือง ในบางสถานการณ์ วิธีการนี้สามารถจะสื่อสารข่าวสารต่าง ๆ ถึง
 ประชาชนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง นอกจากนั้นต้นทุนการพิมพ์ก็ถูกด้วย

2) ใบปลิวหรือจดหมายเวียน (circulars or fliers)
 มีลักษณะเป็นใบปลิวแผ่นเดียว แต่แตกต่างจากจดหมายตรงที่จดหมายมีแบบฟอร์ม
 การเขียนเป็นการบอกข่าวชักชวน มีจำหน่ายระบุถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือรวมๆ กัน

ส่วนจดหมายเวียนมีลักษณะเป็นใบปลิวบอกข่าว หรือชักจูงใจสั้น ๆ ไม่ระบุผู้รับ เหมือนจดหมายธรรมดา ส่วนมากแจกจ่ายแบบใบปลิวหรืออาจจะส่งทางไปรษณีย์ก็ได้

3) บัตรไปรษณีย์ (mailing cards) เป็นข้อความที่พิมพ์ลงบนกระดาษขนาดไปรษณีย์บัตร ใช้ส่งข่าวสาร หรือชักชวนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืออาจจะใช้เป็นใบตอบรับสำหรับการการสั่งซื้อสินค้าหรือบริการก็ได้

3. โปสเตอร์ (posters)

เป็นแผ่นกระดาษอาจจะหนาหรือบางก็ได้ มีขนาดต่างๆกัน มักจะมีลักษณะ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าในแนวตั้งหรือแนวนอน โปสเตอร์มักจะประกอบด้วยข้อความสั้น ๆ สื่อความหมายเข้าใจได้ง่าย ๆ และรวดเร็ว มักจะมีภาพประกอบที่สะดุดตาสวยงาม โปสเตอร์บางแผ่นจะมีข้อความเพียงไม่กี่คำ แต่มีรูปที่ช่วยสื่อความหมายแทนได้ โปสเตอร์ทั่วไปมักจะมีวัตถุประสงค์ในการบอกข่าว ชักจูงใจหรือเรียกความสนใจผู้ผ่านไปผ่านมา ส่วนมากจะใช้ในการโฆษณาสินค้า บริการ หรือเพื่อการรณรงค์ในเรื่องต่าง ๆ

4. จุลสาร (booklets)

จุลสาร (booklets) มีลักษณะเป็นเอกสารที่เย็บเป็นเล่มหนังสือเล็ก ๆ ขนาดประมาณ 5 นิ้ว กว้าง 7 นิ้ว หรือ 6 นิ้ว กว้าง 8 นิ้ว หรือเล็กกว่า มีปกหุ้มต่างหากในเล่มบรรจุรายละเอียดของเนื้อหาในเรื่องต่างๆ ไม่พินิจพิเคราะห์ในการออกแบบจัดหน้าเหมือนเอกสารเย็บเล่ม กระดาษที่ใช้ก็มักจะเป็นกระดาษธรรมดาส่วนมากใช้เพื่อให้รายละเอียดเกี่ยวกับนโยบายของหน่วยงาน เพื่อใช้เป็นคู่มือ (handbooks) ของพนักงาน เป็นคู่มือแนะนำการสั่งซื้อสินค้าหรือแนะนำการปฏิบัติต่าง ๆ (instructions or manuals) และเพื่อให้ความรู้ในหัวข้อเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีขนาดไม่ยาวนาน

หนังสือเล่มเล็กในลักษณะจุลสารนี้บางทีในภาษาอังกฤษเรียกว่า pam-plets แต่ pamphlets นี้ส่วนมากมีความหมายคลุมไปถึงเอกสารเป็นเล่มที่มีปก แต่ไม่ได้เย็บเล่มด้วย

5. วารสาร (journals)

ส่วนมากมีขนาดประมาณ 8 นิ้ว คูณ 10 นิ้ว มีรูปเล่มแข็งแรงสวยงามกว่าหนังสือพิมพ์ เพราะเย็บเล่มและมีปกสีสันสะดุดตา เนื้อหาจะเน้นบทความสารคดี หรือเรื่องราวที่เกี่ยวกับธุรกิจของหน่วยงานนั้น เช่น วารสาร "ความรู้คือประทีป" ของบริษัทเอสรช ออกทุก 3 เดือน เป็นต้น

6. หนังสือเล่ม (books)

หนังสือเล่มที่ใช้เฉพาะกิจนี้มีหลายขนาดขึ้นอยู่กับว่าเป็นหนังสืออะไร เช่น หนังสือรายงานประจำปี หนังสือแคตตาล็อกสินค้าก็จะมีขนาดประมาณ 8 นิ้ว คูณ 10 นิ้ว หนังสือคู่มือพนักงาน คู่มือการประชาสัมพันธ์ ฯลฯ ก็มักจะ เป็นหนังสือขนาดเล็กหรือจุลสาร (booklets) มีขนาดประมาณ 5 นิ้ว คูณ 7 นิ้ว ซึ่งอาจจะเล็กกว่าหรือใหญ่กว่านี้แล้วแต่การออกแบบเพื่อความประหยัด สวยงาม หรือเพื่อความสะดวกในการจับถือ

3.3 บทบาทของสื่อสิ่งพิมพ์

บทบาทในด้านการศึกษา

สื่อสิ่งพิมพ์มีบทบาทในกิจการของการทำให้การศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน (formal and non-formal education)

สื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้มากที่สุดจากระบบโรงเรียน ได้แก่ ตำราเรียน หนังสืออ่านประกอบการเรียนและหนังสืออ้างอิงต่าง ๆ ปัจจุบันนี้หลายโรงเรียนได้หันมาใช้หนังสือพิมพ์รายวัน และนิตยสารต่าง ๆ มาประกอบการเรียนวิชาต่าง ๆ เช่น วิชาสังคมศึกษา วิชาภาษาไทย เป็นต้น ปรากฏว่าได้ผลดีในแง่ความสนใจของเด็กนักเรียนและเป็นเรื่องที่น่าสนใจได้ในชีวิตประจำวัน

สำหรับการให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปนอกระบบโรงเรียนนั้น กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรงก็ได้ใช้สื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในชนบทในรูปแบบหนังสือพิมพ์ผาผนัง ทยอยส่งไปยังตำบล หมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศจำนวนประมาณสองหมื่นฉบับ ให้ผู้ใหญ่ กำนันนำไปติดตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านพบเห็นได้ง่าย หนังสือพิมพ์ผาผนังนี้มี เนื้อหาประกอบด้วย เรื่องการเกษตร การประกอบอาชีพ สุขภาพอนามัย การวางแผนครอบครัว ฯลฯ ออกเป็นประจำประมาณเดือนละครั้ง นอกจากนั้นกรมการศึกษานอกโรงเรียนก็ยังมีหนังสือสารการศึกษานอกโรงเรียนออกเป็นรายเดือนหรือรายบimester ด้วย อีกโครงการหนึ่งที่ดำเนินการมานานแล้วก็คือที่อ่านหนังสือพิมพ์หมู่บ้าน ขณะนี้หมู่บ้านในประเทศไทยส่วนใหญ่มิที่อ่านหนังสือพิมพ์หมู่บ้าน ซึ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสดูหนังสือให้เป็นนิสัยเพื่อป้องกันการลืมหนังสือ พร้อม ๆ กับมีการดำเนินการรณรงค์ เพื่อให้ประชาชนรู้หนังสือเพิ่มขึ้นด้วย (สุรขทัยธรรมมาธิราช, 2531)

บทบาทในการรณรงค์ในโครงการเพื่อการพัฒนาต่าง ๆ

สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทวารสาร จุลสาร โบสถ์เตอร์ เอกสาร แผ่นพับ วนปลิว ฯลฯ ได้ถูกนำมาใช้เพื่อการรณรงค์ในโครงการต่าง ๆ ทั้งในภาครัฐบาลและภาคเอกชนมากมายหลายโครงการ เช่น โครงการส่งเสริมการเกษตร โครงการพัฒนาชุมชน โครงการวางแผนครอบครัว โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โครงการโภชนาการศึกษา โครงการสาธารณสุขขั้นมูลฐานและโครงการส่งเสริมประชาธิปไตย เป็นต้น ผลสำเร็จของโครงการเหล่านี้ส่วนหนึ่งมาจากบทบาทของสื่อสิ่งพิมพ์ดังกล่าว (สุรชัยธรรมมาธิราช, 2531)

3.4 ความหมายและประเภทของนิตยสาร

ความหมายของคำว่า "นิตยสาร"

นิตยสาร หมายถึง วารสารสำหรับผู้อ่านทั่วไป มีบทความ เรื่องต่าง ๆ เขียนโดยผู้แต่งหลายคน ส่วนมากเป็นเรื่องอ่านเล่น นวนิยาย และ คาปรพันธ์ ความหมายเดิมของนิตยสาร คือ สิ่งเขบข่าวและเรื่องเบ็ดเตล็ด จากหนังสือพิมพ์ นิตยสารไม่มีเรื่องราวของสมาคมและพิมพ์ขึ้นเพื่อความบันเทิง (Davinson, 1969)

E.W.Hiddick(1966 อ้างถึงใน ดร.ณิ หิรัญรักษ์, 2530) ได้กล่าวว่ " นิตยสารเป็นแหล่งรวบรวมบทความหรือเรื่องต่าง ๆ โดยผู้เขียนหลายคนและมีกำหนดออกตามวาระ "

กาธร สติรกุล (อ้างถึงใน อุบลวรรณ บิดิพัฒนะโรษิต, 2529) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่านิตยสาร (magazine) ไว้ว่า หมายถึง สิ่งพิมพ์ซึ่งปกติมีปกอ่อนระบุกำหนดออกที่แน่นอน ประกอบด้วยเนื้อหาสาระที่ทั้งความรู้และความบันเทิง เช่น บทความต่าง ๆ โดยผู้เขียนหลายคน บทสัมภาษณ์ เรื่องสั้น นวนิยาย บทวิจารณ์ ข่าวต่าง ๆ และโฆษณา มีภาพประกอบค่อนข้างมาก เป็นต้น

ประเภทของนิตยสาร

มีผู้แบ่งประเภทของนิตยสารไว้หลายแบบด้วยกัน เช่น แบ่งอย่างกว้าง ๆ ตามลักษณะของนิตยสาร ลักษณะของผู้อ่านนิตยสาร หรือตามแหล่งที่ออกนิตยสาร เป็นต้น

Katz (1971) แบ่งนิตยสารออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภท คือ

1. นิตยสารทั่วไป หมายถึง นิตยสารสำหรับผู้อ่านโดยทั่วไป ทั้งผู้ชาย ผู้หญิงและเด็ก นิตยสารประเภทนี้ต้องพึ่งโฆษณาเป็นหลักใหญ่

2. นิตยสารกึ่งวิชาการ หมายถึง นิตยสารสำหรับผู้่านที่อยู่
วงจำกัดมากขึ้น เน้นหนักที่จะให้ความรู้มากกว่าความบันเทิง รายได้ของนิตยสาร
กึ่งวิชาการมาจากการโฆษณาและค่าบอกรับเป็นสมาชิก

3. นิตยสารวิชาการหรือวารสารวิชาการ หมายถึง นิตยสาร
สำหรับผู้่านเฉพาะกลุ่ม ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในสาขาวิชานั้น รายได้ส่วนใหญ่
ขึ้นอยู่กับค่าบอกรับเป็นสมาชิกและเงินอุดหนุนจากองค์การ สมาคม และบริษัทการ
ค้า เป็นต้น

ซึ่งการแบ่งนี้พิจารณาตามเนื้อหาสาระและรายได้ในการจัดทำ
นิตยสาร แต่นอกจากนี้ได้มีการวิจัยของ ธีรวิวรรธน์ ประกอบผล (2527) ซึ่งแบ่ง
ประเภทของ นิตยสารออกตามผู้จัดทำ ดังนี้

1. นิตยสารที่มีลักษณะ เป็นนิตยสารที่ออกโดยเอกชนหรือบริษัท
ธุรกิจการพิมพ์ต่าง ๆ เป็นนิตยสารที่เรียกได้ว่าเป็นนิตยสารเพื่อผู้บริโภค นิตยสาร
ประเภทนี้ กล่าวได้ว่าเป็นนิตยสารที่หาขึ้นจำหน่ายและครองความสำคัญในธุรกิจ
นิตยสารมากกว่าอีกประเภทหนึ่ง ลักษณะสำคัญก็คือ การทำเป็นธุรกิจที่มุ่งหวังกำไร
จึงมีการลงโฆษณาแจ้งความต่าง ๆ เป็นการหารายได้และเป็นบริการอีกด้านหนึ่ง
ของนิตยสาร นอกจากการทำหน้าที่อื่น ๆ ภายในกลุ่มนี้จะจัดแบ่งแยกหมวดหมู่
ย่อยของนิตยสารลงอีก โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ เนื้อหา และกลุ่มผู้่าน
นิตยสาร ทั้งนี้โดยอิงอาศัยเกณฑ์การแบ่งตามแนวนอนที่นิยมกันในวงการนิตยสารใน
ประเทศไทย

2. นิตยสาร (หรือตามความนิยม คือ วารสาร) ที่ออกโดย
หน่วยราชการ สมาคมวิชาชีพ หรือสถาบันต่างๆ ที่มีได้มุ่งผู้่านทั่วไป วิธีการเผยแพร่
อาจจะใช้วิธีขายให้เปล่าหรือทั้งสองอย่าง

นอกจากนี้ นิสา ชูโรต และคณะ (2527) ได้อธิบายลักษณะ
เนื้อหาของนิตยสารไว้เป็นกลุ่ม ๆ และนิตยสารที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
ได้แก่

นิตยสารที่มีประเภทเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพและการแพทย์ เป็นนิตยสารที่เสนอความรู้ด้านการแพทย์ การดูแลรักษาสุขภาพอนามัย โรคภัยต่างๆ ซึ่งมีทั้งนิตยสารที่เสนอเนื้อหาทางการแพทย์แผนปัจจุบัน ได้แก่ นิตยสาร ากส์หมอ ชีวิตและสุขภาพ นิตยสารที่เสนอด้านการแพทย์แผนโบราณผสมผสานกับ แพทย์แผนปัจจุบัน ได้แก่ นิตยสารหมอชาวบ้าน

นิตยสารที่มีประเภทเนื้อหาเกี่ยวกับเด็ก เป็นนิตยสารที่เสนอความรู้เกี่ยวกับเด็ก การอนุบาลเด็ก จิตวิทยาเด็ก ตลอดจนความรู้ที่สตรีควรทราบก่อนมีบุตร ปัญหาแรงงานเด็ก ได้แก่ นิตยสารรักลูก แม่และเด็ก

นิตยสารที่มีประเภทเนื้อหาเกี่ยวกับผู้หญิง เป็นนิตยสารที่เสนอความรู้ด้านจิตวิทยาการดำรงชีวิต คหกรรมศาสตร์ การปฏิบัติตนของสตรี บันเทิงคดี สุขภาพและความงาม ได้แก่ นิตยสารกานดา ดิฉัน เป็นต้น

3.5 บทบาทของนิตยสาร

นิตยสารเป็นสื่อมวลชนที่แพร่หลายมากอีกประการหนึ่งนอกเหนือจากหนังสือพิมพ์ อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโรยิต (2529) กล่าวถึงบทบาทของนิตยสารในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนต่อสังคมว่ามีความคล้ายคลึงกับหน้าที่ของสื่อมวลชนโดยทั่ว ๆ ไปนั่นเอง กล่าวคือประกอบด้วยหน้าที่หลัก 4 ประการ ได้แก่

1. หน้าที่ในการบอกข่าวสาร เป็นเอกสารที่รวบรวมเหตุการณ์หรือเรื่องราว ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนทำหน้าที่เป็นแหล่งประมวลความคิดเห็นต่าง ๆ
2. หน้าที่ในการให้ความรู้ หน้าที่นี้จะเห็นได้อย่างเด่นชัดถ้าจะพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงของสื่อมวลชนประเภทนี้ จะเห็นได้ว่ามีนิตยสารในปัจจุบันเป็นอันมากที่ออกมาเพื่อให้สาระอย่างลึกซึ้งในวิชาการด้านใดด้านหนึ่งแก่ผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม เช่น คอมพิวเตอร์ การเย็บปักถักร้อย ฯลฯ ซึ่งมีได้ต่างไปจากวารสารวิชาการ (Journal) เพียงแต่ใช้ชื่อเรียกว่าเป็นนิตยสาร
3. หน้าที่ในการให้ความบันเทิง เรียงร้อย เมื่อกล่าวถึงคำว่า "นิตยสาร" ในความเข้าใจของคนทั่วไปมักจะหมายถึงนิตยสารที่ออกจำหน่ายให้ประชาชนทั่วไปอ่าน มุ่งไปในทางให้ความบันเทิง เรียงร้อย ซึ่งเป็นเพียงลักษณะหนึ่งของนิตยสาร แต่การให้ความบันเทิงนั้นก็ เป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนหันมาให้ความสนใจที่ว่า คลายความเครียดจากภาระกิจประจำวัน และจรรโลงใจสร้างความสุขสดชื่นให้แก่ผู้รับสารพร้อมทั้งยังเป็นสิ่งเร้าที่น่าไว้วางใจให้แก่ผู้อ่านติดตามด้วย
4. หน้าที่ในการให้บริการทางธุรกิจ โดยมีการลงโฆษณาต่าง ๆ ประกาศแจ้งความ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งนอกจากนิตยสารจะมีรายได้จากการโฆษณาแล้ว ผู้อ่านยังได้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้บ้างในแง่ที่จะได้รู้จักผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์เนื้อหา

4.1 ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งของการวิจัยที่จะทำการอ้างอิง โดยการดึงเนื้อหาในหลักฐานทั้งหลายออกมา ซึ่งจะต้องอาศัยกระบวนการจัดกระทำข้อมูล เพื่อให้ได้มาซึ่งความเชื่อถือได้ นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ ดังนี้คือ

Berelson (1971) กล่าวถึง การวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า เป็นเทคนิควิธีวิจัยสำหรับพรรณานโยบายการสื่อสารอย่างเป็น วัตถุประสงค์ (Objective) เป็นระบบ (Systematic) และเป็นปริมาณ (Quantitative) ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Carney (1972) ที่ว่าการวิเคราะห์เนื้อหาคือวิธีการที่ใช้ในศึกษาเนื้อหาสาระของเอกสารอย่างมีระบบ มีหลักเกณฑ์ และมีขั้นตอนที่เป็นระบบ และแนวความคิดของ Cartwright (1969) ที่กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหาและการลงรหัส (Content-Analysis and Coding) เป็นวิธีวิจัยสำหรับพรรณานโยบายเกี่ยวกับพฤติกรรมที่มีความเป็นปรนัย เป็นระบบ และสามารถวัดปริมาณเป็นตัว เลขได้

Danielson (1963) ได้เน้นาคำสำคัญของการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งได้แก่คำว่า วัตถุประสงค์ เป็นระบบ เป็นปริมาณ และคำว่าที่ปรากฏชัด มาอธิบาย ดังนี้

วัตถุประสงค์ (Objective) หมายถึง กลุ่มที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาที่อาจอธิบายอย่างกระชับ ซึ่งคนต่างกลุ่มกันสามารถวิเคราะห์เนื้อหาประเภทเดียวกันได้ โดยใช้คำจำกัดความเหล่านั้นและได้ผลออกมาเหมือนกัน ถ้าการวิเคราะห์เป็นแบบอัตวิสัย (Subjective) แทนที่จะเป็นแบบวัตถุประสงค์ (Objective) แต่ละคนก็จะมี การวิเคราะห์เนื้อหาของเขาเอง ดังนั้นวิธีการที่เป็น วัตถุประสงค์ (Objective) ผลที่ได้จะขึ้นอยู่กับผู้วิเคราะห์

เป็นระบบ (Systematic) หมายถึง การคัดเลือกเนื้อหาที่จะทำการวิเคราะห์ ต้องไม่มีอคติ ไม่มีการกะเกณฑ์ล่วงหน้า หรืออีกนัยหนึ่ง ผู้วิเคราะห์ไม่สามารถเลือกตรวจสอบเฉพาะบางประการ ในเนื้อหาที่เหมาะสม หรือสอดคล้องกับสมมติฐานโดยไม่มีสนใจประเด็นอื่น ๆ ความหมายของการเป็นระบบนี้ทำให้เห็นชัดว่าการวิเคราะห์เนื้อหา มาจากรายละเอียดของข้อมูลที่มีอคติ แต่เป็นเรื่องของการพิสูจน์เฉพาะจุด หรือวิธีการที่เป็นระบบ (Systematic) ประการแรก หมายถึง การนำระเบียบการชุดเดียวกันมาใช้กับเนื้อหาทั้งหมดที่นำมาวิเคราะห์ ประการที่ 2 หมายถึง การกำหนดกลุ่มที่จะใช้ในการวิเคราะห์ (Categories) เพื่อว่าเนื้อหาที่อยู่ในประเด็นทั้งหมดจะได้รับการวิเคราะห์ ประการสุดท้าย หมายถึง การวิเคราะห์ได้รับการออกแบบเพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัย

เป็นปริมาณ (Quantitative) หมายถึง การเสนอผลของการวิเคราะห์ในรูปของตัวเลขเป็นการกระจายความถี่ (frequency distribution) ตารางแบบสองคูณสอง (contingency tables) สหสัมประสิทธิ์ (correlation coefficients) อัตราส่วน (ratio) และจำนวนร้อยละ (percentages) ในรูปแบบต่าง ๆ การเสนอด้วยวิธีนี้ช่วยให้เห็นได้ชัดว่าส่วนใหญ่อ้างอิงหรือคิดพลาตโดยอาศัยภาษาทางคณิตศาสตร์เข้าช่วย

ที่ปรากฏชัด (Manifest) หมายถึง การวิเคราะห์เนื้อหาในเชิงปกติและธรรมดา เนื้อหาจะต้องได้รับการลงรหัสในขณะที่ปรากฏ

4.2 วิธีวิเคราะห์เนื้อหา

ประภาวดี สืบสนธิ์ (2523) ได้สรุปขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหาหลังจากที่ได้ทำความเข้าใจกับปัญหาและกำหนดสมมติฐานไว้ดังนี้คือ

1. ศึกษางานที่ต้องการวิเคราะห์ในขั้นต้น กำหนดหรือสร้างกลุ่มเพื่อการวิเคราะห์และหาตรรกะ (indicators) ที่เหมาะสมสำหรับแต่ละกลุ่ม
2. กำหนดกลุ่มที่จะใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ เช่น ถ้าต้องการศึกษารูปแบบของการนำเสนอ เนื้อหาจะวิเคราะห์ได้ตามกลุ่มต่อไปนี้คือ รูปแบบและประเภทของงาน งานสื่อสารรูปแบบของข้อความ และกลุ่มที่เกี่ยวกับอารมณ์
3. กำหนดตรรกะสำหรับแต่ละกลุ่ม จากกลุ่มกว้าง ๆ ที่จะวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะหาตรรกะเป็นเครื่องชี้ว่าวิเคราะห์อะไร โดยผู้วิจัยต้องให้คำจำกัดความตรรกะที่กำหนดขึ้น ในการกำหนดกลุ่มและกำหนดตรรกะ ขั้นตอนนี้อาจจะสลับกันได้ บางครั้งผู้วิจัยอาจจะสร้างตรรกะก่อน หลังจากนั้นจึงนำไปสร้างกลุ่มการวิเคราะห์
4. กำหนดหน่วยที่จะใช้ในการวิเคราะห์ หน่วยของการวิเคราะห์
5. วิเคราะห์เนื้อหาโดยการเปรียบเทียบหน่วยของการวิเคราะห์ให้ตรงกับตรรกะและกลุ่มเนื้อหาที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยจะทำการแจกแจงความถี่โดยการขีดรอยคะแนน แล้วนำผลมาวิเคราะห์ในเชิงปริมาณโดยหาค่าร้อยละ

4.3 การกำหนดหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์สิ่งพิมพ์

सररค์รวี คชาชีวะ (2525) ได้แบ่งการกำหนดหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาของข่าวสารจากสื่อสิ่งพิมพ์ออกเป็น 4 หน่วยด้วยกันคือ คำ (words) สารหรือแนวคิด (themes) คุณลักษณะ (characters) และ รายเรื่อง (items)

หน่วยในการระบุจำนวน แบ่งออกเป็น เนื้อที่ (space) การปรากฏ (appearance) ความถี่ (frequency) และความเข้ม (intensity)

4.4 ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหาสามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาแนวโน้มของเนื้อหาในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น ศาสนา การหนังสือพิมพ์ วรรณคดี การสื่อสาร การเมือง ความคิดเห็นของสาธารณชน การโฆษณาชวนเชื่อ การศึกษา การค้า สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น การวิเคราะห์เนื้อหาสามารถอธิบายพัฒนาการของสาขาวิชาต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นขอบเขตและลักษณะของเนื้อหาในแต่ละช่วงเวลา และสามารถช่วยในการปรับปรุงเนื้อหาให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (สุพิตรา อุหากาญจน์ , 2529)